

Névtani Értesítő, nr 34, red. Tamás Farkas, Budapest 2012, 296 s.

Omawiany numer wydawanego w Budapeszcie periodyku „Névtani Értesítő” [Biuletyn Onomastyczny] składa się z czterech części: artykułów (s. 9–123), działu poświęconego życiu naukowemu (s. 125–210), przeglądu wydawnictw książkowych (s. 211–264) oraz przeglądu czasopism (s. 265–285).

Część pierwsza obejmuje 11 artykułów z różnych dziedzin onomastyki, zarówno historycznej, jak i współczesnej. Otwiera ją szkic Piroksi B. Gergely „Mesterségűző «asszonyember» megnevezései Erdélyben a 16–19. Században” (Nazwy kobiet uprawiających rzemiosło w XVI–XIX w. w Siedmiogrodzie; s. 8–16). Autorka próbuje w nim odpowiedzieć na pytanie, czy kobiety wykonujące różnorodne zawody znane były w minionych wiekach pod własnym imieniem i nazwiskiem, czy też określane były nazwą zawodu lub imieniem i nazwiskiem męża bądź pracodawcy. Podstawę źródłową artykułu stanowi „Erdélyi magyar szótörténeti tár” (Zbiór historycznego słownictwa węgierskiego w Siedmiogrodzie). Autorka dowodzi, że w XVI–XVII w. dominowały dwa typy słowotwórcze zawodów żeńskich: złożenia z drugim członem *asszony* ‘kobieta’, rzadziej *leány* ‘córka’ oraz derywaty z sufiksem *-né*, będącym odpowiednikiem polskich przyrostków *-ina||-yna, -owa*, np.: *mosóasszony, mosóné* ‘praczka’. W następnych stuleciach, zwłaszcza w XIX w., dzierżawczy sufix *-né* bywa zastępowany przez człon *nő* ‘kobieta’, stąd istnienie dwu form równoległych *mosóné||mosónő*. Wśród analizowanych przez autorkę formacji występują również złożenia z członami *asszonyember* (*asszony* ‘kobieta’ + *ember* ‘człowiek, mężczyzna’), np. *szövő-asszonyember* ‘tkaczka’. Autorka zaznacza, że opisywana przez nią sytuacja zaczęła się zmieniać w XIX w. w środowiskach artystycznych, kiedy to kobiety po raz pierwszy używały swoich imion. W XX w. proces ten ogarnął w znacznym stopniu środowiska inteligencje, choć obecne formy odmężowskie są nadal żywe.

Lajos Mizser w artykule „Bereg ruszin eredetű családnévek” (Nazwiska rodowe pochodzenia rusińskiego w województwie Bereg; s. 17–29) dokonuje charakterystyki semantycznej i morfologicznej nazwisk mniejszości rusińskiej w dawnym komitacie Bereg. Analizie poddaje jedynie te z nich, które są rdzennie rusińskie, pomija natomiast takie, które mogą występować w kilku lub nawet wszystkich językach słowiańskich, choć różni je niekiedy akcent (por. *Komár*). Do najczęstszych sufiksów derywujących nazwiska według ustaleń autora należą m.in. *-ics, -ovics, -in, -inec, -ankó||-enkó, -szkij||-ckij*, por. antroponimy typu: *Andrejkovics, Mihajlovics, Alexovics, Dobrajevics, Csurin, Mortinec, Kozmankó, Rudenkó, Kuricsevszkij*.

Szkic Kazumi Uchikawy „A japán vezetéknévek” (Nazwiska japońskie; s. 31–40) przybliża europejskiemu odbiorcy specyfikę oraz historię nazwisk japońskich. Autorka wyodrębnia

trzy okresy w dziejach antroponimów japońskich: pierwszy, sięgający czasów najdawniejszych i kończący się w XII w., drugi, przypadający na XIII–XVI w., oraz trzeci, trwający od XVII w. do współczesności. Kazumi Uchikawa omawia ponadto strukturę nazwisk oraz ich zróżnicowanie geograficzne, na wschodzie kraju — w przeciwieństwie do jego zachodniej części — występuje bowiem wiele nazwisk o szlacheckim (samurajskim) rodowodzie.

Tekst Ágnes Tamás „Zsidó személynevek és névmagyarosítás a 19. század végi magyar éleclapokban” (Antroponimy żydowskie a madyaryzacja nazw osobowych w końcu XIX w. w węgierskich magazynach satyrycznych; s. 41–48) stanowi interesujące studium o hungaryzacji żydowskich imion i nazwisk. Autorka poddała analizie jeden rocznik (1898) antysemickiego pisma satyrycznego „Herkó Páter”, wydawanego w latach 1893–1933, z którego wyekscerpowala 287 antroponimów żydowskich. Badaczka zaznacza, że na analizowany przez nią okres przypada trwająca do 1918 r. wzmożona madyaryzacja nazwisk obcych, w tym żydowskich, prowadzona przez węgierskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Autorka dokonuje analizy semantycznej oraz morfologicznej tych antroponimów. Częstym zabiegiem — jak zaznacza — było kalkowanie, np. *Braun* — *Barna* (*barna* ‘brązowy’), bądź zamiana nazwiska żydowskiego na popularny antroponim węgierski, np.: *Kaufman* — *Kovács*. Niejednokrotnie sięgano też po sufiks *-fy||-fi* (odpowiednik pol. *-czyk*), np. *Dalfy*, mający w węgierszczyźnie znaczenie wyrażnie deminutywne, niekiedy ośmieszające. Autorka porównuje ponadto badany przez siebie magazyn z dwoma innymi, nieantysemickimi pismami: „Borsszem Jankó” oraz „Üstökös”.

Podobną tematykę podejmuje Luca Anna Németh w obszernym szkicu „Zsidó figurák nevei Borsszem Jankóban a 20. század első felében (Imiona i nazwiska postaci (bohaterów) żydowskich w magazynie „Borsszem Jankó” w pierwszej połowie XX w.; s. 49–65). Podstawę badań autorki stanowią numery pisma z lat 1901–1937. Badaczka odnotowała najwięcej bohaterów żydowskich w roczniku 1901 (271), najmniej — w roczniku 1937 (76), na co miał wpływ niewątpliwie kontekst historyczny. Podobnie jak w magazynie „Herkó Páter” autorzy tekstów satyrycznych madyaryzowali imiona i nazwiska żydowskie, zastępując je często przypadkowymi antroponimami węgierskimi, np.: *Lefkovics* — *Lengyel* (*lengyel* ‘Polak’), *Deutsch* — *Drága* (*drága* ‘drogi’), *Rosenthal* — *Remény* (*remény* ‘nadzieja’), *Arnold* — *Attila*. Badaczka dokonuje ponadto analizy semantycznej nadawanych nazwisk, wyodrębniając dwie grupy: pochodzące od nazw miejscowych, np.: *Erdélyi*, *Szatmári*, oraz antroponimy odapeltatywne, np.: *Búza* (*búza* ‘pszenica’), *Bőr* (*bőr* ‘skóra’), *Komlós* (*komló* ‘chmiel’).

G. Katalin Papp w krótkim artykule „Személynevek az irodalmi művek címeiben” (Nazwy osobowe w tytułach utworów literackich; s. 67–70) próbuje odpowiedzieć na pytanie, jaki jest związek między nazwą osobową (głównie imieniem) występującą w tytule a rodzajem dzieła literackiego. W tym celu autorka sięga do przykładów z literatury węgierskiej (m.in. do dzieł takich autorów, jak: László Németh, Zsigmond Móricz, István Kocsis), odwołując się jednocześnie do kontekstu europejskiego (m.in. do utworów Miguela Cervantesa, Daniela Defoe). Badaczka skupia się na imionach żeńskich i dopatruje się ich literackich korzeni w dobie sentymentalizmu i romantyzmu. Według jej ustaleń do często powtarzających się imion należą m.in.: *Anna*, *Judit*, *Katalin*, *Mária* oraz ich warianty hipokorystyczne typu: *Kati*, *Kató*, *Katóka*. Imiona te — jak zaznacza autorka — są charakterystyczne dla różnych gatunków literackich, np. dla powieści historycznej czy powieści przygodowej.

Artykuł Andrei Bölskei „Az egyház mint egykori birtokos a magyar helységneveken” (Kościoł jako dawny właściciel w węgierskich nazwach miejscowości; s. 71–80) przynosi interesujące rozważania z zakresu toponimii w kontekście ówczesnej historii europejskiej. Podstawę analizy stanowi „Słownik etymologiczny węgierskich nazw geograficznych” („Földrajzi nevek

etimológiai szótára”) Lajosa Kissa. W badanych przez autorkę nazwach dominują człony związane z Kościołem, typu: *apát* ‘opat’, *püspök* ‘biskup’, *pap* ‘ksiądz’, *remete* ‘pustelnik, eremita’, *barát* ‘zakonnik, mnich’, *apáca* ‘zakonnica, mniszka’, *érsek* ‘arcybiskup’, *keresztes* (*kereszt* ‘krzyż’). Najlicniejszą grupę — jak podkreśla — stanowią złożenia dwuczłonowe typu: *Csanádapáca*, *Szepesremete*, *Felsőapáti*, *Szilvásapáti*. Autorka przedstawia ponadto geografie tych toponimów oraz pokazuje, jak ulegały one zmianom bądź modyfikacjom w ciągu dziejów.

György Dénes w szkicu „Az 1249. évi szalonnai határjárás és félreolvasott Yrmeg, helyesen Yrmes Potoka” (Powiat graniczny Szalonna w 1249 roku oraz mylnie odczytana nazwa Yrmeg zamiast Yrmes Potoka; s. 81–92) poddaje analizie średniowieczny dokument sprzedaży nieruchomości w spustoszonej po najeździe mongolsko-tatarskim miejscowości Szalonna, położonej w południowej części kraju. Autor kwestionuje zapisaną w łacińskojęzycznym dokumencie nazwę *Yrmeg Potoka*, określającą część rzeki przepływającej przez miejscowość Szalonna (dziś Martonyi-Patak). Nazwa ta — jak zaznacza autor — ma nieznane pochodzenie i nie występuje poza tym w toponimii węgierskiej. Badacz uważa, że nazwa ta powinna mieć postać *Yrmes* (*irmes* > *irem*, dziś *ürmös* > *üröm* ‘bylica’), pochodzącą od typu roślinności nadrzecznej. Potwierdza to również fakt, że leksem *üröm* występuje w toponimii węgierskiej. Dowodzą tego dodatkowo wywiady autora z mieszkańcami miejscowości, w tradycji ustnej przetrwała bowiem od czasów Arpadów do współczesności nazwa *Üröm-Patak*.

Magdaléna Kiss w krótkim szkicu „Nyelvi érintkezések az Érmellék területén a víznevek tükrében” (Kontakty językowe w regionie Érmellék na tle nazw wodnych; s. 93–100) przedstawia historię kontaktów językowych węgiersko-rumuńskich na obszarze Kriszany (węg. Körös). Autorka prezentuje rys historyczny omawianej okolicy od czasów najdawniejszych do współczesności. Analizę opiera na źródłach historycznych, poczynawszy od kroniki Anonymusa po współczesne materiały onomastyczne i topograficzne. Opisany przez nią teren był zawsze obszarem etnicznie mieszanym, zamieszkiwanym zarówno przez Węgrów, jak i Rumunów. Zasadniczy zrąb omawianych hydronimów — jak dowodzi autorka — ma rodowód węgierski, o czym świadczy nazwa rzeki *Ér* (*ér* ‘żyła, potok’), od której pochodzi nazwa regionu *Érmellék* oraz wielu miejscowości z członem *ér*. Na obszarze tym znajdowały się też nieliczne nazwy o pochodzeniu rumuńskim, a w okresie madziaryzacji hydronimy te adaptowano do węgierszczyzny, np. *Lázuri Patak*. Po 1920 r., gdy omawiany obszar znalazł się w granicach Rumunii, wszystkie węgierskie nazwy geograficzne zaadaptowano do języka rumuńskiego. Autorka wskazuje dwa typy adaptacji: kalki, np.: *Fekete völgyi patak* — *Valea Negra* (*fekete* ‘czarny’), *Mikó-patak* — *Valea Micăului* oraz adaptacje fonetyczne, np.: *Kekec-patak*||*Kékéc-patak* — *Chechet*, *Csáni csermely* — *Cean*.

Artykuł Eriki Kegyes „A cégnev mint márkanév szerepe az üzleti kommunikációban” (Rola nazwy firmy jako marki w komunikacji handlowej; s. 101–114) ma charakter teoretyczny i dotyczy zagadnień z zakresu chrematonimii. Autorka przedstawia w nim definicje nazwy marki, firmy, produktu i towaru, omawia również podstawy prawne ich funkcjonowania. Wskazuje ponadto różnorodne możliwości ujęć językoznawczych podejmowanego przez nią tematu, takie jak: etymologia, gramatyka, retoryka, komunikacja marketingowa. Omawia ponadto typy nazw firmowych, przedstawia relacje marki i firmy oraz ich związek z reklamą.

Omawianą część zamyka artykuł Évy Gárdonyi „A virtuális macskák névadásának vizsgálata” (Analiza nazw wirtualnych kotów; s. 115–123). Autorka bazuje na stronie internetowej CicaNevelde, skąd wyekscerpowała 350 imion wirtualnych kotów. Wyodrębnione nazwy podzieliła na dwie grupy: odapelatywne, np.: *foltos* ‘poplamiony’, *Bátor* ‘odważny’, *hüje* ‘głupi’, *párna* ‘poduszka’, oraz odonimiczne, pochodzące od imion żeńskich, np.: *Izabella*, *Flóra*,

oraz męskich, np.: *Baltázár, Félix*, a także od ich wariantów hipokorystycznych, np.: *Flóri, Mili, Norbi, Guszti*. Niewielka grupa nazw pochodzi także od imion znanych postaci, bohaterów filmowych bądź nazw geograficznych, np.: *Terminátor, Pilvax*. Twórców wirtualnych zoonimów cechuje duża kreatywność oraz dość swobodny stosunek do zasad ortografii.

Druga część periodyku poświęcona jest niemal w całości węgierskiej terminologii onomastycznej, jej standaryzacji, zmianom, a także kwestiom porównawczym. Szczególnie interesujący wydaje się tu szkic Jánosa Banko „A magyar és szlovák (szláv) névtani terminológia összehetése” (Zestawienie węgierskiej i słowackiej (słowiańskiej) terminologii onomastycznej; s. 157–166). Autor podkreśla, że węgierska terminologia onomastyczna — w przeciwieństwie do słowiańskiej — jest zdecydowanie hungarocentryczna, korzysta bowiem zasadniczo z rodzimych pojęć nazewniczych.

Zgodnie z konwencją pisma w części tej zamieszczono również informacje na temat nagrody Lajosa Kissa za rok 2012 oraz recenzje prac doktorskich z zakresu onomastyki, powstałych w 2012 r. na Węgrzech.

Trzecia część czasopisma przynosi przegląd węgierskich i obcojęzycznych wydawnictw książkowych z dziedziny onomastyki historycznej i współczesnej. Większość z nich dotyczy nazw osobowych, pojedyncze opracowania poświęcone są także oronimii, hydronimii oraz kontaktom językowym. Warto tu wymienić m.in. prace Marianna Slíza „Személynévadás za Anjou-korban” (Nadawanie nazw osobowych w czasach Andegawenów) oraz „Anjou-kori személynévtár” (Zbiór nazw osobowych okresu Andegawenów), opracowania Jánosa N. Fodora „A Felső-Tisza-vidék késő középkori személyneveinek szótára” (Słownik węgierskich nazw osobowych okresu późnego średniowiecza w regionie Górnej Cisy), „Személynevek rendszere a kései ómagyar korban. A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)” (System nazw osobowych w późnym okresie starowęgierskim. Analiza językowa węgierskich nazw osobowych regionu Górnej Cisy (1401–1526)). Godne uwagi są również prace poświęcone innym działom onomastyki, zwłaszcza opracowanie Katalin Reszegi „Hegynevek a középkori Magyarországon” (Nazwy gór w średniowiecznych Węgrzech), Erzsébet Györfly „Korai ómagyar kori folyóvíznevek” (Nazwy wodne we wczesnym okresie starowęgierskim) oraz Rity Póczos „Nyelvi érintkezés és helynévrendszer kölcsonhatása” (Kontakty językowe i ich oddziaływanie na system nazw miejscowych).

Ostatnia część periodyku zawiera — poza wydawanym w Debreczynie pismem „Helynévtörténeti Tanulmányok” (Studia historyczne z zakresu nazw miejscowych) wyłącznie recenzje czasopism obcych. W ich grupie znajduje się również omówienie wydawanego w Krakowie rocznika „Onomastica” (LV, 2011).

Omawiane czasopismo przynosi interesujące oraz bogate tematycznie informacje z zakresu współczesnej i historycznej onomastyki węgierskiej. Na uwagę zasługuje również język publikacji, zwłaszcza jego warstwa terminologiczna, w której dominują rodzime pojęcia węgierskie.

Wiesław Tomasz Stefańczyk

Uniwersytet Jagielloński
Wydział Polonistyki
ul. Grodzka 64
30-007 Kraków
wieslaw.stefanczyk@uj.edu.pl